

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARÎ YAPI*

Rahman ŞAHİN**

ÖZ

Kuzeybatı Anadolu'da kurulan Osmanlılar Çimpi ve hemen ardından Gelibolu kalelerinin alınmasıyla XIV. yüzyılın ortalarında topraklarını Rumeli'ye doğru genişletmeye başlamıştı. Balkanlar'da hızla büyüyen Osmanlı sınırları daha XIV. yüzyılın sonlarına doğru Adriyatik kıyısına ulaşmıştı. Hem fetih hareketlerinin devam ettiği erken modern dönemlerde İtalya ve Roma üzerine yapılacak seferler için, hem de devletin dinamizmini kaybettiği zamanlarda Batı'dan gelecek saldırılara karşı savunma için, Arnavutluk'ta devlet otoritesinin güçlü tutulması son derece önemliydi.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin bölgedeki kontrolü nasıl sağladığı sorusuna Orta Arnavutluk özelinde cevap aranmıştır. Belirtilen çerçevede isyanların bastırılması ile emniyet ve asayişin tesis edilmesi hususunda önemli bir yere sahip İlbasan üzerinde durulmuş dönemin kaynakları ve arşiv vesikaları kullanılarak başlangıçta sadece bir kale iken buranın zamanla nasıl sancak merkezi olduğu irdelenmiştir. Ayrıca kurulan devlet otoritesinin süreklilik arz etmesi için Osmanlı Devleti'nin nasıl bir yol izlediği XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinden elde edilen bilgilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada tahrir defterleri ve diğer arşiv malzemeleri ana kaynak olarak kullanıldığından kaynak/malzeme odaklı yaklaşım sergilenerek nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir. Arşiv vesikalarından elde edilen bilgilerle sancak dâhilindeki idari örgütlenme ve idarecilerin yanı sıra gelirlerin paylaşımı ile askerî yapı arasındaki bağlantı ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

Çalışma sonucunda Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk coğrafyasındaki idari örgütlenmesini Fatih Sultan Mehmed döneminin sonlarında şekillendirdiği; İlbasan Sancağı'na tayin edilen yöneticilerin yerel hanedanlardan, akıncı beylerinden ve devlet politikasında söz sahibi olan kimselerin akrabalarından seçildiği; bölgeden

* Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 122N358 numaralı proje ile desteklenmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK'a teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca makalede araştırma ve yayın etiği kurallarına uyulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kayseri, ORCID: orcid.org/0000-0002-2720-8958, E-posta: rahmansahin@erciyes.edu.tr

toplanan vergilerin büyük çoğunluğunun yine bölgenin emniyetinin sağlanmasında görev alan askerlere tahsis edildiği gibi bulgulara rastlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Orta Arnavutluk'u Müslüman-gayrimüslim ayrımı gözetmeksizin halkıyla birlikte yönettiği ve burada egemenliğinin devamı için çeşitli politikalar geliştirdiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta Arnavutluk, Draç, Peklin, Baştova, Timâr Sistemi.

ADMINISTRATIVE STRUCTURE IN ELBASAN SANJAK IN THE 16th CENTURY

ABSTRACT

Founded in northwestern Anatolia, the Ottomans began to expand their territory into Rumelia in the mid- 14th century with the capture of the fortresses of Çimpi and then Gallipoli. The rapidly growing Ottoman Empire in the Balkans had already reached the Adriatic coast by the end of the XIVth century. It was of utmost importance to keep the state authority strong in Albania, both for the campaigns against Italy and Rome in the early modern period when Ottoman expansion continued, and for defending against western attacks during periods of declining imperial strength.

This study seeks to answer the question of how the Ottoman Empire maintained control in the region, specifically in Central Albania. Within the specified framework, emphasis was placed on Elbasan, which plays an important role in suppressing rebellions and establishing security and public order. Using contemporary sources and archival documents, the study examines how Elbasan evolved from being merely a castle into a district center over time. Furthermore, based on information obtained from 16th century cadastral registers, attempt has been made to reveal how the Ottoman Empire sought to ensure a path to ensure the continuity of the established state authority. Since the study primarily utilized the cadastral record books and other archival materials as its main sources, a source/material-focused approach was adopted, and qualitative research methods were preferred. Using information obtained from archival documents, attempts have been made to uncover the connection between the administrative organization and administrators within the sanjak, as well as the distribution of revenues and the military structure.

The study concluded that the Ottoman Empire shaped its administrative organization in the territory of Albania towards the end of the reign of Mehmed the Conqueror; The administrators appointed to the Elbasan Sanjak were selected from local dynasties, raiding chieftains, and relatives of influential figures in state policy; the vast majority of taxes collected from the region were allocated to soldiers responsible for maintaining security in the region. It is understood that the Ottoman

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

Empire governed Central Albania in cooperation with the local population, regardless of religious affiliation, and developed various policies to maintain its authority there.

Keywords: Central Albania, Durres, Peqin, Bashtove, Timâr System.

EXTENDED ABSTRACT

The Ottomans, who crossed into Rumelia in the middle of the 16th century, followed an organized conquest policy and reached their western borders at Lake Ohrid and its vicinity in the last quarter of the century. Meanwhile, Albanian families such as Balsha, Thopia and Muzaki, who sought to free themselves from Serbian domination, which had weakened after the death of Stefan Dušan, sought to expand their sovereignty. Taking advantage of the confusion beyond their borders, the Ottomans, under the command of Timurtaş Pasha, the Beylerbeyi of Rumelia, advanced into Albania. In 1385, the Ottomans emerged victorious from the battle that took place near the Voissa River and established dominion over the Albanian territories. Albanian noblemen who accepted Ottoman rule sent their sons as hostages to the Ottoman palace as a sign of their loyalty. Gergi Kastriot, the youngest of the four sons of Ivan (Yuvan) Kastriot of the Kastriot family, one of the most important families of Albania, was an Albanian nobleman who was taken to the palace within this framework. Gergi, who was educated at the Edirne palace, converted to Islam and took the name İskender.

Taking advantage of the Ottoman weakness the Battle of Isladi Derbendi in 1443, Iskender Bey returned to his homeland and captured Kocacik (Svetigrad) Hisar and Akcahisar. Iskender, who gathered Albanian tribal chieftains around him using kinship ties, refused to submit to the Ottomans and initiated a rebellion. The Ottomans attempted to suppress the rebellion from the outset, but the Ottoman-Hungarian wars during the reign of Sultan Murad II and the Ottoman-Venetian wars during the reign of Mehmed the Conqueror prevented this.

Because of its advantageous location and tax exemptions, Elbasan developed rapidly as a sanjak of the Rumelia province, which developed in a short time by attracting population from the surrounding area. This raises the question of when Elbasan acquired the status of a sanjak. İnalçık, who has important studies on Albania, stated in his work titled Arvanid Sanjakağı, the first edition of which was published in 1954, that central Albania was administratively detached from Ohrid following the establishment of the Elbasan fortress. However, the same author later stated that the region under

Ottoman rule was organized under the Sanjak of Arvanid and that a new sanjak was established here with the construction of the Elbasan fortress in 1466. Looking at the Ottoman chronicles on the subject, Tursun Bey states that a castle commander was appointed to the castle and its administration was connected to Ohrid Sanjak. Kritovoulos, on the other hand, states that one of the best men of his inner circle was brought to his administration, and that this person was tasked with besieging Akçahisar by constantly raiding the Albanians. Considering the aforementioned information, in 1466 Elbasan merely a fortress under Balaban Pasha, with a garrison and resettled inhabitants who were resettled within the framework of the exile policy. The earliest available data on when Elbasan became a sanjak is found in the jizya books. The Muslim judge (Kadı) and governor of a sanjak (Sancakbeyi) of Elbasan is mentioned in the records of 1488-89 published by Ömer Lütfi Barkan. Available data indicate that Elbasan completed its organization and gained the status of a sanjak before 1488. This change in the administrative status of Elbasan must have taken place around 1479, at the end of the Ottoman-Venetian wars.

Based on the names of the governors of a sanjak, it has been determined that some governors appointed to Elbasan during the reign of Sultan Süleyman were selected either from the palace entourage or from among the raiders (akıncı). Hüseyin Bey, who served as sanjak governor of Elbasan at the beginning of Süleyman the Magnificent's reign, is believed to be a relative of Sinan Yüsuf Pasha, who was the governor of Rumelia at the beginning of the 16th century and who also brought several foundations to Elbasan, according to the expression "Sinan Pasha's relative" next to his name. It is observed that some members of the Evrenosoğulları raiding family, one of the left branch raiding families who provided important services in the conquest of Albania and the suppression of the Iskender Bey rebellion, also served as administrators of Elbasan.

As indicated in the table in the article, some sanjak administrators in the Elbasan Sanjak, such as Ali Bey and Kasım Bey, were appointed to this position multiple times. This situation is thought to stem from the rotation policy followed in Elbasan and the surrounding sanjaks, whereby administrators were appointed to replace one another. The best examples of this are Uzguroğlu Ahmed Bey, who was the lord of Elbasan in 1556, and Mahmud Bey, who served as sanjakbey in 1568. The appointment record of Ahmed Bey states that his previous position was that of lord of Delvine.

The Ottoman Empire also appointed Balkan-born statesmen to govern the sanjak. The first person identified in this context is Mehmed Bey b. Karlı, who was in office in the summer of 1505. Mehmed Bey's family name

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

indicates that he came from a family that ruled the Karlı-ili region in western Greece before its incorporation into the Ottoman Empire. In the 15th century, the Karlı family also had the right to manage some timâr lands in Albania. Another person identified in this context is Uzguroğlu Ahmed Bey. Ahmed Bey, contributed both to the growth of the city and to its acquisition of an Islamic identity by commissioning the construction of various structures such as a mosque and tekke in the city of Berat, served as the sanjakbey of Elbasan in July 1556.

According to the 1490-91 tax register, the sanjak consisted of the regions of Elbasan, İşpat, Pavlo Kurtik, and Muzaki. It is unclear whether these places were designated as districts (kaza) or sub-districts (nahiye) at that time. During this period, with Elbasan as the administrative center, İşpat was located in the south of the province, Pavlo Kurtik in the north and northwest, and Muzaki in the west. Documents belonging to İlbasan from the 16th century are relatively more complete and varied. In this context, a document dated 1521 shows that the sanjak consisted of the districts of Elbasan, Draç, İşpat, and Aranid-ili. By 1530, the number of districts decreased to three, with the sanjak comprising Elbasan, Drac, and İşpat. In the second half of the 16th century, some of the villages belonging to the Çermenika sub-district, which was subordinate to the Ohri Sanjak, were registered within the Elbasan Sanjak. Çermenika and its surroundings were under the rule of George Arianiti, an Albanian nobleman, when the Ottomans established their sovereignty here. The Aranid-ili mentioned among the districts of İlbasan in the 1521 document must be the region under this person's administration. Thus, the administrative status of Aranid-ili, formerly a district, changed between 1521 and 1530. The villages and hamlets it controlled were divided between the Elbasan and Ohri sanjaks in the second half of the century. The borders of the Elbasan Sanjak, located in central Albania, extended from the Shebenik and Jabllanica mountains in the east to the Adriatic coast in the west during this period. Looking at the number of villages under the administration of the districts within the specified boundaries, in 1570, Elbasan had 66 villages and hamlets, Drac had 87, and İşpat had 115. At the same time, the number of villages and hamlets in the Çermenika sub-district under the Elbasan Sanjak was 28.

Within the framework of the Ottoman provincial administration, the Elbasan Sanjak, which was part of the Rumeli province in the 16th century, retained its position in subsequent centuries. Peklin and Sulova were added to the existing districts in the province towards the end of the 16th century. The newly mentioned district of Peklin is located on the northern bank of the Shkumbin River, approximately 45 km southeast of Drac. Recorded in the 15th

century as a small village in the Pavlo Kurtik region, part of the Markeş district, Peklin was registered in 1530 with a population of 34 households within the Elbasan Sanjak. In 1569-70, it appeared as a large town with a castle at its center, almost entirely populated by Muslims. Sulova, as mentioned above, was located south of Elbasan, under the jurisdiction of the district of İspat, and served as the center for several surrounding villages. It is observed that these settlements grew over time and separated from the administrative units to which they were attached, becoming independent districts. It is understood that the Elbasan Sanjak retained its structure in the 17th century, including the districts of Elbasan, İspat, Drac, Sulova, and Peklin.

As the figures indicate, Elbasan was a small sanjak compared to the administrative units in its region. About half of Elbasan Sanjak's tax revenues were allocated to the Ottoman sultan and the Sanjak governor. Statistical data from the cadastral record books show that the revenues of Elbasan Sanjak increased continuously from the beginning to the end of the 16th century. When the graphs showing how the available income was shared are analyzed, the amount allocated to the Ottoman sultan increased continuously, but the proportion remained unchanged at 28%. Since the amount allocated to the sanjak governor remained almost unchanged, his share of the total revenue decreased from the first to the second half of the 16th century. The amount of timâr saved by the soldiers in charge of the protection of the fortresses in the region constantly decreased in proportion to the total income. The only group within the sanjak that showed an increase in both quantity and proportion were the owners of timâr and zeamet. The allocation of the increased revenues to the group with war obligations is thought to be a regional reflection of the general situation of the state.

The state allocated the largest share of the revenues from these places to the soldiers it used in wars and in keeping the region under control. In addition to soldiers, fortresses played a crucial role in the defense and administration of Elbasan. In the second half of the 16th century, there were five castles in the sanjak. The state ensured both transportation and public order and security through these castles. Ottomans received help from Muslims for defense, from non-Muslims for the repair and renovation of ruined areas and for the establishment of sustainability, and governed Elbasan together with the elements in the region.

Giriş

XIV. yüzyıl ortalarında Rumeli'ye geçen Osmanlılar, örgütlü bir fetih politikası izleyerek yüzyılın son çeyreğinde batı sınırlarını Ohri Gölü ve civarına ulaştırmıştı. Bu esnada Stefan Dušan'ın ölümüyle zayıflayan Sırp hâkimiyetinden kurtulmaya çalışan Balşa, Thopia ve Muzaki gibi Arnavut aileleri egemenlik sahalarını büyütme gayreti içindeydi. Charles Thopia 1364-1372 yılları arasında giriştiği bir dizi mücadele sonunda Arnavutluk'un kuzey ve orta kısımlarına doğru topraklarını genişletti ve Thopialar yerel aileler arasında seçkin bir konuma yükseldi. Aynı dönemde Arnavut asilzadelerinden Balşalar ise akrabalık münasebetleri kurduğu Muzaka ailesiyle birlikte hareket ederek Ohri, Prizren ve İpek civarını Sırlardan alarak prensliklerini güneyde Avlonya'dan kuzeyde İpek'e uzanan hat boyunca genişletmişti.¹ Arnavutluk topraklarında yükselen bu iki aile arasında çok geçmeden mücadele başlamıştır. Sınırlarının ötesindeki bu karmaşadan faydalanmak isteyen Osmanlılar, Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa komutasında Arnavutluk içlerine doğru ilerlemişti.² 1385 yılında Voissa Nehri yakınlarında cereyan eden savaştan galip çıkan Osmanlılar, Arnavutlar üzerinde hâkimiyet tesis etmiştir.³ Osmanlı egemenliğini kabul eden Arnavut asilzadeleri bağlılıklarının göstergesi olarak oğullarını Osmanlı sarayına rehin olarak göndermişlerdi. Arnavutluk'un önemli ailelerinden Kastriyota ailesinden İvan (Yuvan) Kastriyot'un dört oğlunun en küçüğü Gergi Kastriyot da bu çerçevede saraya alınmış bir Arnavut asilzadesiydi. Edirne sarayında eğitim gören Gergi, Müslüman olmuş ve İskender ismini almıştı. Osmanlı, askerî olarak Arnavutluk'ta timâr tasarruf eden İskender, Sultan II. Murad zamanında Akçahisar (Kruya)'da subaşılık da yapmıştı.⁴

İskender Bey, 1443 İzladi Derbendi savaşında Osmanlı'nın zafiyetinden yararlanarak memleketine dönmüş, Kocacık (Svetigrad) Hisarı ve Akçahisar'ı ele geçirmişti. Akrabalık bağlarını kullanarak Arnavut kabile reislerini etrafında toplayan İskender, Osmanlıya itaat etmemiş ve isyan

¹ Stefanaq Pollo, Arben Puto, *The History of Albania*, Routledge & Kegan Paul, London 1981, s. 53.

² Feridun M. Emecen, "Timurtaş Paşa", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 41, İstanbul 2012, s. 185.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I. Cilt*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s. 204-5.

⁴ Halil İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", *Fatih ve İstanbul*, Cilt 1, Sayı 2, 1953, s. 167.

başlatmıştı.⁵ Zikredilen isyan tarihte Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasına kesin bir şekilde yerleşmesine ve sınırlarını Adriyatik ötesine taşımasına engel teşkil eden en önemli hadiselerden birisi olmuştur. İsyanın bastırılması için daha ilk zamanlarından itibaren çaba sarfedilmiş, ancak Sultan II. Murad zamanında Osmanlı-Macar savaşları, Fatih Sultan Mehmed devrinde ise Osmanlı-Venedik savaşları buna engel olmuştur.

1466 baharında Arnavutluk seferine çıkan Fatih Sultan Mehmed bölgeye şiddetli akınlar yaparak Akçahisar üzerine geldi. Bir tarafı yüksek dağlarla, diğer tarafı uçurumla çevrili sarp bir arazide olan Akçahisar kuşatıldı ancak alınamadı.⁶ Osmanlılar bölgeyi baskı altında tutmak için Akçahisar'ın güneyinde bir kale inşa ettiler ve adını “*Arvanid ilini basan (gözetleyen) kale*” manasında hâline münasip olarak İlbasan/Elbasan koydular.⁷ Arnavutluk'ta çıkan isyan 1468'de İskender Bey'in ölümüyle hızını kaybetse de isyanın merkezi niteliğindeki Akçahisar Osmanlı-Venedik savaşlarının neticelenmesine büyük etki eden 1478 İşkodra seferi esnasında teslim olmuştur.⁸ Osmanlı Devleti'nin XIV. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Arnavutluk üzerinde hakimiyet kurma girişimleri Osmanlı-Venedik savaşlarını sonlandıran İşkodra seferi ile büyük oranda tamamlanmıştır.

⁵ Halil İnalcık, “İskender Bey”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 22, İstanbul 2000, s. 561.

⁶ Muhiittin Kul, “15-16. Yüzyıllarda Akçahisar (Kruje) Kazası”, *Osmanlı Hakimiyetinde Balkanlar*, (ed.) Yücel Öztürk, Mehmet İnbaşı, Mehmet Kerim, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 47.

⁷ Tursun Bey, *Târih-i Ebü'l-Feth*, (çev.) Mertol Tulum, Baha Matbası, İstanbul 1977, s. 142; Machiel Kiel, “İlbasan”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 22, İstanbul 2000, s. 79.

⁸ Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 141.

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

Resim 1: İlbasan Kalesi (Temmuz 2024'te yapılan ziyaret esnasında çekilmiştir).

Osmanlı Devleti'nin hem Arnavut isyanının bastırılması hem de Via Egnatia'nın kontrolünün sağlanması için inşa ettirdiği İlbasan Kalesi'nin bulunduğu yeri Tursun Bey “*Yund ovası ki memleket-i Arnavud göbeğidir*” şeklinde tarif etmektedir.⁹ Shkumbin (İşkombi) Nehri vadisinde kurulan kale hem askerî ve ticari olarak son derece önemli bir yol olan Via Egnatia'nın üzerinde hem de tarım ve hayvancılığa oldukça elverişli bir konumda olup doğal bir cazibe merkeziydi. Bunlara ek olarak devlet kale ve civarının kısa sürede şenlenmesi için civar bölgelerden İlbasan'a sürgün gerçekleştirmiştir.¹⁰ İlk sakinleri 400 kadar mustahfiz olan kale, uygulanan politikalar sayesinde kısa sürede şehir hüviyeti kazanmış ve zamanla bölgenin en büyük yerleşim birimi haline gelmiştir.¹¹

⁹ Tursun Bey, *a.g.e.*, s. 141.

¹⁰ Kritovulos, *Kritovulos Tarihi (1451-1467)*, (çev.) Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 236.

¹¹ Şehrin XVI. yüzyıldaki durumu için bkz. Rahman Şahin, “XVI. Yüzyılda İlbasan Şehri Sâkinleri ve Meslekleri”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, Aralık 2024, ss. 246-63.

1. Osmanlı Taşra Teşkilatında İlbasan Sancağı'nın Yeri ve İdari Yapısı

Osmanlı Devleti XV. yüzyılda Balkanlar'da yaptığı bütün fetihlerin idaresini Rumeli beylerbeyliğine bağlamıştı. Başlangıçta sadece Paşa Sancağı'ndan ibaret olan eyalet zamanla büyümüş, XVI. yüzyılın başında otuz iki sancağı ihtiva eder olmuştu.¹² Avantajlı konumu ve sahip olduğu vergi muafiyetiyle etraftan nüfus çekerek kısa sürede gelişen İlbasan Rumeli beylerbeyliğine bağlı bir sancaktı. Peki, burası ne zaman sancak olmuştu? Arnavutluk üzerine önemli çalışmaları olan İncalcık ilk baskısı 1954 yılında yapılan "Arvanid Sancağı" adlı eserinde İlbasan Kalesi'nin kurulmasının ardından Orta Arnavutluk'un Ohri'ye bağlı olarak ayrıldığını belirtmiştir.¹³ Ancak aynı müellif daha sonraki yazısında, Osmanlı egemenliğindeki bölgenin Arvanid Sancağı altında teşkilatlandığını, 1466'da İlbasan Kalesi'nin inşasıyla burada yeni bir sancak kurulduğunu ifade etmiştir.¹⁴ Arnavutluk üzerine ansiklopedi maddesi yazan Bilge¹⁵ ve ona atfen Kılıç¹⁶ da İlbasan Sancağı'nın kuruluşu için aynı tarihi verir.

Konu hakkında Osmanlı kroniklerine bakıldığında Fatih'in tarihçisi Tursun Bey, "...Çün kal'a emri tamâm olup dizdâr-ı nâmdâr ve hafazâ-i can-sipâra sipâriş ettiler, Ohri sancağına mülhak itti..." şeklinde bilgi vermektedir.¹⁷ Aynı dönemin tarihçilerinden Kritovulos ise "...savaşa yatkın askerlerinden dört yüzünü muhafız olarak bırakıp, ülkenin satrap ve komutanı olarak aynı zamanda iyi subay olan, yakın çevresinin en iyi adamlarından birini atadı. Onun görevi, İlyrialıların ülkesine sürekli ve hiç ara vermeden saldırarak tahrip etmek ve Krues Kalesi'ni kuşatmaktır..." kaydını düşmüştür.¹⁸ Zikredilen iki kaynak dikkate alındığında Tursun Bey, inşa edilen kaleye bir dizdar tayin olunup idaresinin Ohri Sancağı'na bağlandığını

¹² Metin Kunt, *Sancaktan Eyalet 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s. 125-27.

¹³ Halil İncalcık, *Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, II. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s. 11; Kiel de benzer bir görüşe sahiptir. Machiel Kiel, "İlbasan", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 22, İstanbul 2000, s. 80.

¹⁴ Halil İncalcık, "Arnavutluk", *Encyclopaedia of Islam*, Brill, Cilt 1, Leiden 1986, s. 655.

¹⁵ Mustafa L. Bilge, "Arnavutluk", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 3, İstanbul 1991, s. 386.

¹⁶ Orhan Kılıç, "II. Mehmed Devrinde Osmanlı Devleti'nin İdari Teşkilatı ve Taksimatı", *Fatih Sultan Mehmed Han ve Dönemi*, (ed.) Ayşenur Bilge Zafer, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa 2016, s. 163.

¹⁷ Tursun Bey, *a.g.e.*, s. 142.

¹⁸ Kritovulos, *a.g.e.*, s. 236.

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

söylemektedir. Kritovulos ise, idaresine yakın çevresinin en iyi adamlarından birinin getirildiğini, bu kişinin Arnavutlara sürekli akın yaparak Akçahisar'ı kuşatmakla vazifelendirildiğini belirtmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in 1466 seferinde Akçahisar kuşatmasından ayrılırken kuşatmanın komutasını bölgenin tecrübeli komutanı Balaban Paşa'ya bıraktığı bilinmektedir.¹⁹ Ohri sancakbeyi Balaban Paşa daha 1463'te İskender Bey'in Osmanlı'yla yaptığı anlaşmayı ihlal edip Venedik lehine hareket etmesi üzerine Arnavutluk'u baskı altında tutmakla görevlendirilmişti.²⁰ Balaban Paşa, Fatih Sultan Mehmed'in 1466 kuşatmasından sonra da bu vazifesine devam etmiş ve 1467 yılında İskender Bey ile giriştiği savaşta hayatını kaybetmiştir.²¹ Zikredilen bilgiler dikkate alındığında 1466 tarihinde İlbasan içerisindeki muhafız birliği ve sürgün politikası çerçevesinde iskân ettirilen reayasıyla Balaban Paşa'ya bağlı bir kaleden fazlası değildir.

İlbasan üzerine çalışma yapan Ardel, bir ansiklopedi maddesine atfen İlbasan'ın 1479 yılında müstakil bir sancak hâline geldiği ve Mehmed Bey'in ilk sancakbeyi olduğu bilgisini vermiştir.²² İlgili ansiklopedi maddesinde zikredilen bilgilere kaynak olarak International Association Academies'in yönetiminde çıkartılan The Encyclopaedia of Islam'ın ikinci edisyonu (*EI*²) gösterilmiştir²³, ancak *EI*²'de V. L. Menage tarafından yazılan İlbasan maddesinde böyle bir bilgi yoktur. Menage, ilk başlarda Ohri Sancağı'nın bir parçası olarak yönetilen İlbasan'ın kısa süre içinde dört kazaya sahip bir sancak merkezi olduğunu bildirir.²⁴

Bölgeye dair XV. yüzyıldan kalan arşiv vesikalarının sağladığı bilgiler ise oldukça sınırlıdır. Bu çerçevede İlbasan'ın ne zaman sancak statüsüne kavuştuğuna dair ulaşılan en erken tarihli veriler cizye defterlerinde bulunmaktadır. H. 893 - 895 yılları cizye kayıtlarını ihtiva eden defterdeki

¹⁹ Feridun M. Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300 - 1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 150.

²⁰ Halil İnalçık, "İskender Bey", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 22, İstanbul 2000, s. 562.

²¹ Bilgehan Pamuk, "XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti - Arnavutluk İlişkileri", *Yeni Türkiye Rumeli Balkanlar Özel Sayısı I*, Sayı 66, 2015, s. 664.

²² Ayten Ardel, "XVI. Yüzyıl Tahrirlerine Göre İlbasan Sancağı", *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, IRCICA, Tiran 2003, s. 316.

²³ İnayetullah Rıza, "İlbasan", *Dairetü'l-Me'arif-i Buzurg-i İslami*, Dairetü'l-Me'arif-i Buzurg-i İslami Merkezi, Cilt 9, Tahran 1379, s. 750.

²⁴ V. L. Menage, "Elbasan", *Encyclopaedia of Islam*, Brill, Cilt 2, Leiden 1991, s. 693.

1488-89 tarihli kayıta İlbasan kadısı ve sancakbeyinden bahsedilir.²⁵ Ayrıca yine bir başka cizye defterine göre 896 / 1490-91 tarihinde Rumeli eyaletine bağlı 26 sancaktan birisi İlbasan'dır.²⁶ Mevcut veriler İlbasan'ın 1488'den önce teşkilatlanmasını tamamlayarak sancak statüsü kazandığını gösterir. İlbasan'ın idari statüsündeki bu değişim Osmanlı-Venedik savaşlarının son bulunduğu 1479 civarında gerçekleşmiş olmalıdır. Osmanlılar uzun süren bu savaştan galip ayrıldıktan sonra Adriyatik kıyısında çeşitli idari düzenlemeler yapmıştı. Fatih Sultan Mehmed zamanından günümüze ulaşmış tahrir kayıtları incelendiğinde yine bu dönemde, 1476-1479 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde umumi tahrirlerin yapıldığı bilinmektedir.²⁷ Planlanan idari düzenlemelerin zikredilen tahrir işlemiyle hayata geçirildiği ve 1479 yılında İskenderiye/İşkodra Sancağı'nın kurulmasının da bu doğrultuda atılan adımlardan birisi olduğu düşünülmektedir. İskender Bey'in öncülük ettiği isyanın bastırılması için kurulan İlbasan da Arnavutluk'ta işlerin yoluna girdiği bu süreçte sancak statüsü kazanmış olmalıdır.

Bir bölgeye tayin edilen yöneticiler ve onların sahip oldukları tecrübe, ünvan ve vasıflar o bölgenin devlet tarafından idaresinin nasıl şekillendirildiğine dair ipuçları sunmaktadır. Bu çerçevede arşiv kaynaklarının el verdiği ölçüde idarecilerin tespiti konunun daha doğru analiz edilmesine katkı sağlamaktadır. Tablo 1'de çeşitli kütüphane ve arşivlerdeki kayıtlardan faydalanılarak İlbasan Sancağı beyleri verilmiştir. Arşiv ve kütüphanelerden erişilen bilgiler idarecilerin görev başlangıç ve bitiş tarihlerini gösterme noktasında yetersiz kaldığı için Tablo 1'de verilen tarihler adı geçen sancakbeylerinin hangi yılda vazifede olduğuna işaret etmektedir.

²⁵ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, *Mc_Yz_00091*, s.846; Ömer Lütfi Barkan, "894 (1488/1489) Yılı Cizyesinin Tahsilatına Ait Muhasebe Bilançoları", *Belgeler*, Cilt 1, Sayı 1, 1964, s. 78, Not: 2.

²⁶ Narodna Biblioteka Kiril i Metodij Kütüphanesi, *OAK*, No: 214/5, v. 40/a-b; Nikolaï Todorov, "La Situation Demographique De La Péninsule Balkanique Au Cours Des XV et XVI Siecles", *Annuaire de L'université de Sofia, Faculté de Philosophie et D'histoire*, Cilt 53, Sayı. 2, 1959, s. 208; Hamid Hadžibegić, *Glavarina U Osmanskoj Drzavi*, Orijentalni Institut u Sarajevu, Sarajevo 1966, s. 58.

²⁷ Halil İnalcık, *İki Karamın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kâyser-i Rûm Fâtih Sultan Mehmed Han*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 308-12.

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

Tablo 1: İlbasan Sancakbeyleri ve Görevde Oldukları Tarihler

Sıra No	Sancakbeyi	Görev Yılı (Hicri/Miladi)	Kaynak
1	Mehmed Bey	894 / 1488-1489	İBB, Atatürk Kitaplığı, MC_YZ_00091, v. 424/a.
2	Mehmed Bey b. Karlı	20 Safer 911 / 23 Temmuz 1505	İBB, Atatürk Kitaplığı, MC_YZ_00071, v. 68/b.
3	Mustafa Bey	Selh-i Zilka'de 912 / 3 Nisan 1507	İBB, Atatürk Kitaplığı, MC_YZ_00071, v. 101/b.
4	Ahmed Bey	4 Şevval 913 / 6 Şubat 1508	İBB, Atatürk Kitaplığı, MC_YZ_00071, v. 122/b.
5	Ali Bey b. Müstefid(?)	23 Zilka'de 916 / 21 Şubat 1511	İBB, Atatürk Kitaplığı, MC_YZ_00071, v. 217/b.
6	Ali Bey	16 Şevvâl 918 / 25 Aralık 1512	BOA, MAD.d 7, s. 136.
7	Mehmed Bey	17 Şevvâl 926 / 30 Eylül 1520	BOA, TS.MA. d, 2204, v. 201/b
8	Hüseyin Bey (Sinan Paşa Hısmı)	Kanuni Sultan Süleyman dönemi ilk yılları	BOA, TS.MA.d 9772, s. 2.
9	Emir-i Alem Bali Bey	1522	Bayezid Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Koleksiyonu, V1969, v. 114/a.
10	Hüseyin Bey v. Evrenos	1526	BOA, TS.MA. d 10057, s. 3.
11	Hasan Bey (Sekbanbaşı)	1527	BOA, TS.MA. d 5246, v. 2/b.
12	Turhan Bey	15 Receb 948 / 4 Kasım 1541	BOA, MAD.d 34, v. 437/a.
	Turhan Bey	Evâhir-i Receb 953 / 16-26 Eylül 1546 öncesi	AE, SSÜL I, 3/150.
	Turhan Bey	28 Zilka'de 961 / 25 Ekim 1554	BOA, MAD.d 68, v.56/b; BOA, A.DVNSMHHM.d 1, Hüküm 587, 598.
13	Uzguroğlu Ahmed Bey	21 Ramazân 963 / 19 Temmuz 1556	BOA, A.DVNSMHHM.d 2, Hüküm 340, 1212.
	Abdülbaki Bey	29 Cemâziyel-âhir 968 / 17 Mart 1561	BOA, A.DVNSMHHM.d 4, Hüküm 2006.
14	Mustafa Bey	10 Receb 968 / 27 Mart 1561	BOA, A.DVNSMHHM.d 4, Hüküm 2070.
15	Mahmud Bey	1 Zilhicce 975 / 28 Mayıs 1568	BOA, A.DVNSMHHM.d 7, Hüküm 1487.
16	Halil Bey	10 Cemâziyel-evvel 978 / 10 Ekim 1570	BOA, A.DVNSMHHM.d 11, Hüküm 43.

RAHMAN ŞAHİN

17	Mahmud Bey	18 Cemâziyel-âhir 978 / 17 Kasım 1570	BOA, A.DVNSMHHM.d 11, Hüküm 580.
18	Halil Bey	27 Receb 979 / 15 Aralık 1571	BOA, A.DVNSMHHM.d 13, Hüküm 244.
19	Mustafa Bey	16 Şevvâl 981 / 8 Şubat 1574	BOA, A.DVNSMHHM.d 25, Hüküm 546.
20	Alaüddevle Bey	29 Zilka'de 984 / 17 Şubat 1577	BOA, A.DVNSMHHM.d 29, Hüküm 487.
21	Bayezid Bey	14 Rebîü'l-evvel 985 / 1 Haziran 1577	BOA, A.DVNSMHHM.d 30, Hüküm 280.
22	Ali Bey	23 Muharrem 986 / 1 Nisan 1578	BOA, A.DVNSMHHM.d 34, Hüküm 154.
23	Ahmed Bey	19 Rebîü'l-ahir 986 / 25 Haziran 1578	BOA, A.DVNSMHHM.d 35, Hüküm 90.
24	Ali Bey	16 Receb 986 / 18 Eylül 1578	BOA, A.DVNSMHHM.d 35, Hüküm 602.
25	Ferhad Bey	27 Zilka'de 986 / 25 Ocak 1579	BOA, A.DVNSMHHM.d 32, Hüküm 522.
26	Kasım Bey	17 Cemâziyel-âhir 989 / 19 Temmuz 1581	BOA, A.DVNSMHHM.d 45, Hüküm 346.
27	Halil Bey	17 Cemâziyel-âhir 989 / 19 Temmuz 1581	BOA, A.DVNSMHHM.d 45, Hüküm 454.
28	Kasım Bey	6 Şevvâl 990 / 3 Kasım 1582	BOA, A.DVNSMHHM.d 48, Hüküm 465.
29	Mehmed Bey	29 Zilhicce 994 / 11 Aralık 1586	BOA, A.DVNSMHHM.d 60, Hüküm 489.
30	Bali Bey	17 Rebîü'l-evvel 1000 / 1 Şubat 1592	BOA, A.DVNSMHHM.d 69, Hüküm 501; BOA, YB.010.d 762, s.42, Hüküm 178.
31	İbrahim Bey	27 Zilhicce 1003 / 2 Eylül 1595	BOA, A.DVNSMHHM.d 73, Hüküm 651.
32	Ahmed Bey	13 Cumâde'l-âhır 1008 / 31 Aralık 1599	BOA, TS.MA. d 5376, v. 3/b.
33	Hüseyin Bey	Evâil-i Zilka'de 1013 / 21-30 Mart 1605; Gurre-i Muharrem 1014 / 19 Mayıs 1605	AQRS, F129 D1, s. 110, Hüküm 1859; AQRS, F129 D6, s. 97, Hüküm 560.

Tablo 1’de gösterildiği üzere tespit edilebilen en erken tarihli arşiv vesikasına göre; 1488 tarihinde İlbasan sancakbeyi Mehmed Bey’dir. Sonrasında Kanuni Sultan Süleyman dönemiyle birlikte XVI. yüzyılda görev yapan çok sayıda sancakbeyinin ismine ulaşılmıştır. Sancakbeyi isimlerinden hareketle Sultan Süleyman döneminde İlbasan’a tayin edilen beylerin bir kısmının saray çevresinden bir kısmının da akıncılar arasından seçildiği dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Sultan Süleyman döneminin başlarında sancakbeyi olan Hüseyin Bey’in ismi yanında bulunan “Sinan Paşa hısımları” ifadesinden XVI. yüzyıl başlarında Rumeli beylerbeyliği yapmış, aynı zamanda İlbasan’a çeşitli vakıf eserleri kazandırmış Sinâneddin Yûsuf

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

Paşa'nın akrabası olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca 1522'de İlbasan sancakbeyliği vazifesini ifa eden Bali Bey ile tabloda beşinci sırada gösterilen Hasan Bey'in ünvanları onların da daha önce sarayda görev aldıklarını göstermektedir.

Osmanlı fütuhatına katkıda bulunan akıncı ailelerinin etkili oldukları sahada aynı zamanda idarecilik yaptıkları bilinmektedir.²⁸ Arnavutluk'un fethinde ve İskender Bey isyanının bastırılmasında önemli hizmetleri olan sol kol akıncılarından Evrenosoğulları akıncı ailesinden bazı kimselerin aynı zamanda İlbasan sancakbeyliği yaptığı görülmüştür. Bu hususta tespit edilen ilk örnek 1526'da bu görevi ifa eden Evrenosoğlu Hüseyin Bey'dir. Bu kişinin görevde olduğu yıl ile Evrenosoğulları'nın şeceresi²⁹ bir arada düşünüldüğünde İlbasan sancakbeyinin Gazi Evrenos Bey'in oğlu Hacı İsa Bey kolundan gelen Hüseyin Bey olduğu tahmin edilmektedir. İlbasan'da idarecilik yapan bir diğer akıncı beyi ise Turhan Bey'dir. Mühimme kayıtlarında Turhan Bey için açık bir şekilde “akıncı beyi” ifadesi olmasına rağmen onun aile mensubiyeti zikredilmemiştir.³⁰ Bu dönemde Osmanlı'nın sol kolunda faaliyet gösteren iki büyük akıncı ailesi vardı: Evrenosoğulları ve Turahanoğulları. Bu iki akıncı ailesinden Evrenosoğullarının şecereleri incelendiğinde Turhan/Turahan ismine rastlanmamıştır. Buna karşın Turahanoğulları'nın bilinen soy şecereleri ise oldukça sınırlıdır.³¹ Ancak hem 1546 öncesi hem de 1554 yılında İlbasan sancakbeyliği yapan bu akıncı beyinin Turahanoğulları'na mensup olduğu tahmin edilmektedir. Konu üzerinde sağlıklı yorum yapabilmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Osmanlı'nın Nahcivan seferine İlbasan sancakbeyi olarak katılan Turhan Bey'e seferde gösterdiği yararlılıktan dolayı 25.000 akçe terakki verilmiştir.³² Turhan Bey'in daha sonra İnebahtı beyliği yaptığı, Nisan 1561 tarihinde

²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Akıncı”, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı, Cilt 1, İstanbul 1978, s. 239; Abdulkadir Özcan, “Akıncı”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 2, İstanbul 1989, s. 249.

²⁹ Heath W. Lowry, İsmail E. Erünsal, *Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar ve Belgeler*, (çev.) Aynur Onbaşoğlu (Evrenosoğlu), Kıvanç Tanrıyar, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 18.

³⁰ “İnebahtı begi olup akıncı begi olan Turhan beğ hüküm ki”, BOA, A.DVNSMHH.d 3, Hüküm 1393.

³¹ Levent Kayapınar, “Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV.-XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 10, Mayıs 2005, s. 194.

³² BOA, A.DVNSMHH.d 1, Hüküm 587.

Niğbolu sancakbeyliğine tayin edildiği³³ ve Kasım 1565'ten önce öldüğü tespit edilmiştir.³⁴

Tablo 1’de görüleceği üzere İlbasan Sancağı’nda Ali Bey, Kasım Bey gibi bazı sancakbeyleri birden çok kez beylik yapmıştır. Bu durumun İlbasan ve civarında bulunan sancakların yöneticilerini birbiri yerine tayin etmek suretiyle takip edilen rotasyon politikasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İfade edilen hususa en güzel örnekler; 1556 tarihinde İlbasan beyi olan Uzguroğlu Ahmed Bey ile 1568’de sancakbeyliği yapan Mahmud Bey’dir. Zikredilen kimselerden Ahmed Bey’in atama kaydında önceki görevinin Delvine beyliği olduğu belirtilmiştir.³⁵ Mahmud Bey için ise ilgili vesikada “...*mukaddemâ Delvine begi olub hâliyâ İlbasan begi olan Mahmud begin...*” ifadesi bulunmaktadır.³⁶ İlbasan, Delvine, Avlonya, Ohri ve İşkodra sancakları hemen hemen aynı coğrafyada bulunmaktadır. Osmanlı Devleti’nin ilgili coğrafyanın halkını tanıyan ve bölgenin dinamiklerine hâkim sancakbeylerini birbiri yerine görevlendirmek suretiyle daha sorunsuz bir idare kurmaya çalıştığı görülmüştür. Bölge üzerine yapılan araştırmalar benzer politikanın klasik dönem sonrasında da takip edildiğini ortaya kaymaktadır.³⁷

Osmanlı Devleti sancağın yönetiminde Balkan kökenli devlet adamlarına da yer vermiştir. Bu çerçevede tespit edilen ilk kişi 1505 yazında görevde olan Mehmed Bey b. Karlı’dır. Mehmed Bey’in bugün Yunanistan’ın batısındaki Karlı-ili bölgesinin Osmanlı öncesi yönetici ailesinden geldiği düşünülmektedir. Karlı ailesi XV. yüzyılda da Arnavutluk üzerinde bir kısım timâr topraklarının tasarruf hakkına sahip olmuştur.³⁸ 1507 yılına kadar İlbasan’da beylik yapan Mehmed Bey daha sonra Alaiye Sancağı’na tayin edilmişti.³⁹ Bu çerçevede belirlenen bir diğer kişi Uzguroğlu Ahmed Bey’dir.

³³ “*Liva-i Niğbolu İnebahtı begi Turhan beğ buyruldu bedeli ile*”, BOA, A.DVNSMHHM.d 4, Hüküm 2131.

³⁴ “*İnebahtı kadısına hüküm ki müteveffâ Turhan beg mukaddemâ İlbasan sancağı begi iken Nahçıvan seferinde mîriden...*”, BOA, A.DVNSMHHM.d 5, Hüküm 454.

³⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d 2, Hüküm 340.

³⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d 7, Hüküm 1487.

³⁷ Mehmet İnbaşı, “Arnavutluk’ta bir Türk Şehri; XVIII. Yüzyılda İlbasan Sancağı”, *Concepts, Sources, Methodology And Arts in Eastern European Studies*, (ed.) Serkan Yazıcı, Alper Başer, Tufan Turan, Skopje 2019, s. 325-48; Mehmet İnbaşı, “Avlonya Sancağı ve Yönetimi (1750 - 1800)”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 14, Mart 2019, s. 143-54.

³⁸ Bkz. İnalcık, *a.g.e.*, s. 89-96.

³⁹ İlhan Gök, “İnâmat Defteri’ndeki Verilere Göre 16. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı Eyalet ve Sancak Yöneticileri”, *Mavi Atlas*, Cilt 9, Sayı 1, Nisan 2021, s. 181.

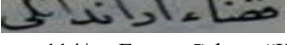
XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

Berat şehrinde cami, medrese, imaret ve tekke gibi çeşitli yapılar inşa ettirerek hem şehrin büyümesine hem de İslami bir kimlik kazanmasına vesile olan Ahmed Bey, Temmuz 1556'da İlbasan sancakbeyliği görevini ifa etmiştir.

1.1. Kaza ve Nahiyeleler

1490-91 tarihli cizye defterine göre sancak İlbasan, İşpat, Pavlo Kurtik ve Muzaki bölgelerinden mürekkepti.⁴⁰ Zikredilen bu yerlerin kaza veya nahiye olup olmadığına dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bu dönemde İlbasan merkeze alındığında sancağın güneyinde İşpat, kuzey ve kuzeybatı kesimlerinde Pavlo Kurtik ile batı kesimlerinde Muzaki bölgeleri vardı. İlbasan'a ait XVI. yüzyıldan kalma belgeler nispeten daha tam ve çeşitlidir. Bu çerçevede 1521 tarihli vesikada sancağın İlbasan, Draç, İşpat ve Aranid-ili⁴¹ kazalarından oluştuğu görülmektedir.⁴² Adriyatik kıyısında bulunan Draç fethedildikten sonra kaza merkezi yapılmış ve idaresi İlbasan Sancağı'na bağlanmıştı. XV. asır kayıtlarında ismi geçen Pavlo Kurtik ve Muzagi bölgelerindeki köy ve mezraların büyük kısmı XVI. yüzyıl tahrirlerinde Draç kazası dâhilinde kaydedilmiştir.⁴³ Bu tarihte İlbasan kadısı Mevlâna Muhiddin'in 30 akçe, Draç kadısı Mevlâna Gulamî'nin 35 akçe, İşpat kadısı Mevlâna Balatî'nin(?) 25 akçe ve ismi yazılmayan Aranid-ili kadısının 20 akçe günlük geliri vardı. Zikredilen rakamlar 1530 tarihli tahrir defterinde de Aranid-ili kazası hariç aynen tekrarlanmıştır.⁴⁴ Sancak dâhilinde merkez kaza olmasına rağmen İlbasan kadısının geliri Draç kadısından düşüktür. Kadıların idari, adli ve noterlik gibi birbiriyle bağlantılı görevleri karşılığında belirli miktarda harç aldıkları bilinmektedir.⁴⁵ Bu çerçevede Draç kazasında mahkemeye intikal eden meselelerin ve Draç kadısının iş yükünün daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

⁴⁰ Narodna Biblioteka Kiril i Metodij Kütüphanesi, *OAK, No: 214/5*, v. 40/a-b; Todorov, *a.g.m.*, s. 208.

⁴¹ Yakın tarihli bir başka yazmada Aranid-ili kazası "Erandanlı/Arandanlı" şeklinde okumaya müsait bir imla ile yazılmıştır. Bayezid Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Koleksiyonu, V1969, v. 114/a; Enver Çakar, "Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, Aralık 2001, s. 270.

⁴² BOA, *TS. MA.d 699*, v. 5b.

⁴³ BOA, *TT.d 477*, s. 87-117; karşılığı İnalçık, *Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. 85-97.

⁴⁴ BOA. *TT.d 367*, s. 432, 440, 446.

⁴⁵ Ahmet Cihan, *Reform Çağında Osmanlı İlmiye Sınıfı*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 43-44.

1530 tarihinde kaza sayısının üçe düştüğü, sancağın İlbasan, Draç ve İşpat kazalarından oluştuğu müşahade edilmektedir.⁴⁶ XVI. yüzyılın ikinci yarısında ise Ohri Sancağı'na tabi Çermenika nahiyesine ait köylerin bir kısmı İlbasan Sancağı dâhilinde tahrir edilmişti.⁴⁷ Çermenika ve civarı Osmanlı'nın burada egemenlik tesis ettiği sırada Arnavut asilzadelerinden George Arianiti yönetimindeydi.⁴⁸ 1521 tarihli belgede İlbasan kazaları arasında zikredilen Aranid-ili⁴⁹ bu kimsenin idaresindeki bölge olmalıdır. Dolayısıyla daha önceleri kaza olan Aranid-ili'nin 1521-1530 arasında idari statüsünün değiştirildiği, sahip olduğu köy ve mezarların yüzyılın ikinci yarısında İlbasan ile Ohri sancakları arasında paylaştırıldığı görülmektedir. Orta Arnavutluk'ta bulunan İlbasan Sancağı'nın sınırları bu dönemde doğuda Shebenik ve Jabllanica dağlarından batıda Adriyatik kıyısına kadar uzanmıştı. Belirtilen sınırlar dâhilinde kazaların idaresi altındaki köy sayılarına bakıldığında 1570 tarihinde İlbasan 66, Draç 87 ve İşpat 115 köy ve mezraya sahipti. Aynı tarihte Çermenika nahiyesinin İlbasan Sancağı'na tabi olan köy ve mezra sayısı ise 28'di. Mevcut veriler kıyaslandığında sancak dâhilindeki köy ve mezra dağılımlarının XVI. yüzyılın ilk yarısında da benzerlik gösterdiği, en fazla köye İşpat kazasının sahip olduğu anlaşılmaktadır.

İlbasan Sancağı'nın XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki idari durumunun anlaşılabilmesi için aynı tahrir sonucu hazırlanmış icmal ve mufassal defterlerin bir arada değerlendirilmesi gerekir. Bu çerçevede 1569 tarihli icmal defterde İlbasan, Draç ve İşpat gibi idari üniteler nahiye başlığı altında, 1570 tarihli mufassalda ise kaza başlığı altında kaydedilmiştir.⁵⁰ Benzer durum 1581 ve 1583 tarihli defterler için de geçerlidir.⁵¹ Zikredilen defterler sancak dâhilindeki kazaların aynı isimde birer nahiyelerinin de olduğunu göstermektedir. Ancak, İşpat kazasının merkez nahiyesi dışında bir nahiyesinin daha olduğu tespit edilmiştir. Tahrir defterlerinde müstakil bir başlık altında belirtilmese de köylerin tabiiyetinin kaydedildiği kısımlarda bazı köylerin İşpat kazasına bağlı Sulova nahiyesine bağlı olduğu anlaşılmaktadır.⁵²

⁴⁶ BOA, *TT.d* 367, s. 432, 440, 446.

⁴⁷ BOA, *TT.d* 477, s. 65-83; TKGM, *TADB, TTD* 66, v. 33/b-42/b.

⁴⁸ Pollo, Puto, *a.g.e.*, s. 65; Robert Elsie, *Historical Dictionary of Albania*, Second Ed., The Scarecrow Press, Lanham 2010, s. 22.

⁴⁹ BOA, *TS. MA.d* 699, v. 5b.

⁵⁰ BOA, *TT.d* 472, s. 14; BOA, *TT.d* 477, s. 10, 84.

⁵¹ TKGM, *TADB, TTD*. 210, v. 1/b; TKGM, *TADB, TTD*. 66, v. 7/b, 86/b.

⁵² “*Karye-i Lubine an-nâhiye-i Sulova der kazâ-i İşpat*”, BOA, *TT.d* 477, s. 148.

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

Osmanlı taşra teşkilatı çerçevesinde XVI. yüzyılda Rumeli beylerbeyliğine bağlı olan İlbasan Sancağı mevcut konumunu sonraki yüzyıllarda da muhafaza etmiştir.⁵³ Sancakta bulunan mevcut kadılıklara XVI. yüzyıl sonlarına doğru Peklin ve Sulova da eklenmiştir.⁵⁴ Zikredilen yeni kazalardan Peklin, Draç'ın yaklaşık 45 km güneydoğusunda Shkumbin Nehri'nin kuzey kıyısında kurulmuştur. XV. yüzyılda Pavlo Kurtik vilayetinde Markeş nahiyesine bağlı küçük bir köy olarak kaydedilen Peklin, 1530 tarihinde 34 hane nüfusu ile İlbasan Sancağı dâhilinde tahrir edilmiştir. 1569-70'te ise merkezinde kalesi olan, neredeyse tamamı Müslümanlardan oluşan büyük bir kasaba görünümündedir. Sulova ise yukarıda belirtildiği üzere İlbasan'ın güneyinde, İşpat kazasına tabi, çevresindeki birkaç köyün merkezi niteliğindedir. Zikredilen yerleşim birimlerinin zamanla büyüyerek bağlı oldukları idari birimlerden ayrılıp müstakil kadılık olduğu görülmektedir. İlbasan Sancağı'nın XVII. yüzyılda da mevcut yapısını koruduğu İlbasan, İşpat, Draç, Sulova ve Peklin kazalarını ihtiva ettiği anlaşılmaktadır.⁵⁵

1.2. Haslar

XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde İlbasan Sancağı'nın toplam vergi geliri 1.260.264 akçeydi. Aynı dönemde yakındaki Ohri Sancağı'nın 2.903.106 akçe, Yanya Sancağı'nın ise 5.721.661 akçe geliri vardı.⁵⁶ Rakamların da işaret ettiği üzere İlbasan bulunduğu bölgedeki idari ünitelere kıyasla küçük bir sancaktı. Devlet, sancak sınırları dâhilinde rakabesini elinde bulundurduğu mîrî araziye gelirinin büyüklüğüne göre has, zeâmet ve timâr olarak üçe ayırmıştı.

İlbasan Sancağı vergi gelirlerinin yaklaşık yarısı has olarak değerlendirilmiş ve padişah ile sancakbeyine tahsis edilmişti. Padişah hasları ağırlıklı olarak Draç kazası gelirlerinden oluşmuştu. Kazanın kışlak-ı ganem, pazar ve niyabet gelirleri; buradaki dalyan, memleha ve Draç iskelesi gümrük gelirleri; Baştova iskelesi ve geçidinden elde edilen hâsıllar ile sancağın adet-i ağnam vergisi padişah hassına ayrılmıştı. Zikredilen vergi kalemlerinden elde edilen miktar 1530 yılında toplam 346.882 akçeydi.⁵⁷ 1569-70 tarihli

⁵³ Orhan Kılıç, "Kuruluşundan 18. Yüzyılın Sonuna Kadar Rumili Eyaleti'nin İdari Taksimâtı", *Yeni Türkiye Balkanlar Özel Sayısı I*, Sayı 66, 2015, s. 1188-90.

⁵⁴ BOA, *A.DVNSMHHM.d 52*, Hüküm 613; BOA, *A.DVNSMHHM.d 71*, Hüküm 319.

⁵⁵ BOA, *MAD.d 2751*, s. 22; BOA, *MAD.d 4481*, s. 32-33.

⁵⁶ BOA. *TT.d 367*, s. 302; 422, 452.

⁵⁷ BOA. *TT.d 367*, s. 452.

defterlerde adı geçen vergi kalemlerine ek olarak İlbasan, Dıraç ve İşpat'a bağlı birkaç köy ile Dronik ve Baştova kalelerinde ikamet eden reayanın vergileri de eklenmişti. Bu tarihte padişah hasası toplam 460.119 akçe olarak hesaplanmıştır.⁵⁸ Padişah gelirleri içerisinde en büyük pay 150.000 akçe ile Draç'taki tuzlalara aitti.⁵⁹ 1581 tahririnde zikredilen düzenin aynen devam ettiği, padişah gelirlerinin artarak 518.779 akçeye çıktığı görülmektedir.⁶⁰

Sancakbeyi haslarına bakıldığında Kanuni Sultan Süleyman devri başlarına tarihlenen arşiv vesikasına göre İlbasan sancakbeyi Evrenosoğlu Hüseyin Bey'in⁶¹ geliri 200.000 akçedir.⁶² 1527 yılında ise sancakbeyi Sekbanbaşı Hasan Bey olmuş ve aynı miktar gelir tasarruf etmişti.⁶³ 1530 tahririnde de İlbasan şehri hasılatı ile İlbasan, Draç ve İşpat'a bağlı yaklaşık 20 köyden oluşan sancakbeyi gelirleri 200.000⁶⁴ akçe olarak verilmektedir.⁶⁵ XVI. yüzyılın ikinci yarısında ise sancakbeyi hasları 188.257 akçe olarak hesaplanmıştır.⁶⁶ Bu tarihte İlbasan şehrinde bulunan başhâne, bozahâne ve şemhâne gelirleri ile pazar ve ihtisâb vergileri; sancak dâhilinde serbest olmayan timârların niyabet vergisi ile İlbasan, İşpat ve Draç kazasına tabi birkaç köyün hâsılları sancakbeyine tahsis edilmişti. 1581 tarihli tahrir defterinde ise sancakbeyi geliri 200.963 akçe olarak kaydedilmiştir.⁶⁷ Bu son

⁵⁸ BOA, *TT.d* 472, s.14; BOA, *TT.d* 477, s. 10-11; 83; 173-182.

⁵⁹ Bu gelir 1570 ve 1581 tahrirlerinde 150.000 akçe olarak kaydedilmişken 1583 tarihli mufassalda 15.000 olarak kaydedilmiştir. Zikredilen bu farklılığın kâtip hatasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. TKGM, *TADB*, *TTD* 66, v. 86/b.

⁶⁰ TKGM, *TADB*, *TTD* 210, v. 1/b.

⁶¹ Gökbilgin, sancakbeyi ismini Hasan olarak vermiştir. İlgili vesikada sancakbeyi Hüseyin veled-i Evrenos şeklinde kaydedilmiştir. BOA, *TS.MA. d* 10057, v. 2/b.

⁶² M. Tayyib Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti Livaları Şehir ve Kasabaları", *Belleten*, Cilt XX, Sayı 78, Nisan 1956, s. 252.

⁶³ Kunt, *a.g.e.*, s. 126.

⁶⁴ Aynı defter üzerinde yaptığımız hesaplamada sancakbeyi gelirleri toplamı 183.562 akçedir. Aradaki bu farkın kâtibin hesap hatasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

⁶⁵ BOA, *TT.d* 367, s. 452.

⁶⁶ BOA, *TT.d* 477, s. 13-20; 85-99; 184-187.

⁶⁷ TKGM, *TADB*, *TTD* 210, v. 3/a. Aynı tahrir sonucu hazırlanmış 1583 tarihli mufassal defterdeki belirtilen mirliha hasları benzer miktardadır. TKGM, *TADB*, *TTD* 66, v. 8/a-13/a ; 45/a-48/a; 50/a-51/a; 57/a. Belirtilen mufassal defterde birden çok tarih bulunmaktadır. Bunlardan ilki v. 1/b'de bulunan 1 Cemâziyel-âhir 989/ 3 Temmuz 1581'dir. Bu tarih arşiv çalışanlarının da belirttiği üzere TKGM, *TADB*, *TTD*. 210 numaralı İlbasan icmal defterinin tarihidir. Söz konusu TTD. 66 numaralı defterde v. 3/b'de bulunan ikinci tarih ise Evâhir-i Muharrem 991'dir. Ancak tasnifleme esnasında deftere düşülen notta H. 991 yılının yanlışlıkla 981 yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum araştırmacıların yanlışmasına, ilgili defterin 1573-74 yılına tarihlenmesine sebebiyet vermiştir. Bkz. Galip Çağ, "Adriyatik Kıyısında Bir Osmanlı Şehri: Draç / Durres (1574 Tarihli Tahrir Kaydı ve Şehrin Fethine Dair Düşürülen Tarihe

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

rakam XVII. yüzyıl başında eserini kaleme alan Ayn Ali Efendi tarafından da aynen tekrarlanır⁶⁸ ki bu durum Ayn Ali Efendi'nin İlbasan hakkında kaynak olarak 1581 tarihli tahrir defterini kullandığını düşündürür. Zikredilen veriler dikkate alındığında sancakbeyinin tasarruf ettiği miktarın XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden XVII. yüzyıl başlarına kadar neredeyse değişmeden kaldığı anlaşılmaktadır.

1.3. Timâr ve Zeâmetler

Sancak dâhilindeki timâr sistemini gösterir XVI. yüzyılın ilk yarısına ait mufassal tahrir defteri olmadığı için İlbasan'daki zeamet ve timâr topraklarının büyüklüğü ve gelirine dair istatistiki veri oldukça azdır. Ancak 1530 tarihli muhasebe icmal defterine göre, kale erlerine tahsis edilen araziler hariç tutulduğunda, sancak gelirlerinin yaklaşık %34'ünün zaim ve sipahiler tarafından tasarruf edildiği görülmektedir.⁶⁹ İlbasan Sancağı'nda 1569 tahririnde gelirleri 20.000 ile 50.000 arasında değişen sekiz adet zeamet vardı.⁷⁰ En yüksek gelire sahip zeametler Osmanlı sarayında görevli müteferrika ve çavuşlara aitti. Aynı tarihte timâr sayısı ise 131 idi.⁷¹ Timâr tasarruf edenler arasında doğrudan saray çalışanlarının yanı sıra burada görevli nişancı, kilercibaşı, çaşnıgirbaşı gibi kimselerin adamları veya akrabaları da bulunmaktadır. Arnavut asıllı bir devşirme olup Kanuni Sultan Süleyman ve Sultan II. Selim zamanında çeşitli askerî vazifeler üstlenen vezir Pertev Paşa'nın hizmetlisi de bu tarihte sipahiler arasında kaydedilmişti.⁷² Sarayla veya yüksek rütbeli yöneticilerle irtibatı bulunan kişilerden bazılarının tasarruf ettikleri miktarlar diğer sipahilere nazaran yüksekti. Örneğin, Rumeli beylerbeyinin çavuşlarından Hasan Çavuş'un timâr geliri 17.004 akçe, saray çavuşlarından Sinan Çavuş'unki ise 15.000 akçeydi.⁷³

Göre)", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı. 27 Kasım 2023, s. 455-75. Adı geçen TTD. 66 numaralı defter Evâhir-i Muharrem 991/13-23 Şubat 1583 tarihlidir.

⁶⁸ Ayn Ali Efendi, *Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân*, (çev.) Veysel Gürhan, Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları, Diyarbakır 2023, s. 96.

⁶⁹ BOA, *TT.d* 367, s. 452.

⁷⁰ BOA, *TT.d* 472, s. 15-18.

⁷¹ Bu rakam defter üzerinde yapılan hesaplama ile bulunmuştur. Kâtip ise 134 rakamını vermiştir. BOA, *TT.d* 472, s. 71.

⁷² BOA, *TT.d* 472, s. 46; Pertev Paşa hakkında ayrıntılı bilgi için bkz İdris Bostan, "Pertev Paşa", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 34, İstanbul 2007, s. 235-36.

⁷³ BOA, *TT.d* 472, s. 34; 60.

1581 tarihinde sancak dâhilinde 15 adet müstakil ve dört adet başka bir zeametın parçası olmak üzere toplam 19 zeamet vardı.⁷⁴ Zaimler içinde yine saray çavuşları ile müteferrikalarının olduğu ve sarayla irtibatlı bu kimselerin sayısının arttığı görülmektedir. Zikredilen tarihte timâr sayısı önceki tahrirle hemen hemen aynı olup timâr tasarruf edenler arasında az da olsa saray görevlilerinin adamları veya akrabaları vardı.⁷⁵

Tablo 2: İlbasan Sancağı Timârlarının Gelirlerine Göre Tasnifi

Gelir Miktarı (Akçe)	1569	1581
10.000 ve üstü	10	7
7.000 – 8.999	7	12
5.000 – 6.999	45	56
3.000 – 4.999	55	47
1.500 – 2.999	14	15
Toplam	131	137

Kaynak: BOA, *TT.d* 472, s. 14-87; TKGM, *TADB*, *TTD* 210, v. 1/b-37/a.

İlbasan Sancağı'ndaki timârlar gelirlerine göre incelendiğinde her iki tahrirde benzer bir dağılım olduğu görülür. En düşük timârların 1500 akçe civarından başladığı, en yüksek gelirli timârların ise 17.000 akçeyi aşmadığı tespit edilmiştir. Belirtilen uç noktalarda bulunan timârlar toplam miktara kıyas edildiğinde yaklaşık %12'lik küçük bir oranı temsil etmektedir. 1533'te timârların büyük çoğunluğu 2 ila 4 bin akçelik gelire sahipti.⁷⁶ XVI. yüzyılın ikinci yarısında ise bölgedeki timârların büyük çoğunluğu 3 ila 7 bin akçe aralığındadır ve toplam timârların yaklaşık %75'ine tekabül etmektedir. İlbasan sipahilerinden geliri 4.000 akçe ve üstündekilerin seferlere

⁷⁴ TKGM, *TADB*, *TTD* 210, v. 3/b – 6/a.

⁷⁵ TKGM, *TADB*, *TTD* 210, v. 28/b; 7/b; 6/b.

⁷⁶ BOA, *TS.MA.d* 734, v. 7/b; Ömer Lütfi Barkan, "H. 933-934 (M. 1527-1528) Mali Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, Sayı 1-4, 1953, s. 301.

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

çağrıldığı⁷⁷ dikkate alındığında bu rakamlar sipahilerin tasarruf ettiği miktarların arttığını dolayısıyla uzak mesafeli seferlere daha rahat katılım sağladığını göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda yayılış gösterdiği dönemlerde karşılaştığı yerli askerî sınıfların önemli bir bölümünü Hristiyan timâr-erleri olarak kendi askerî düzenine dâhil ettiği bilinmektedir.⁷⁸ Hristiyan askerlere timâr verme uygulaması XV. yüzyıl tahrir defterlerinde sıkça karşılaşılan bir durumdu. Zikredilen husus nadiren de olsa XVI. yüzyıl tahrir defterlerine de yansımıştır.⁷⁹ İlbasan Sancağı'nda Hristiyan timârlı sipahiler bulunmasa da gerek 1569 gerekse 1571 tahrirlerinde “nev-müslim” ifadesiyle kaydedilmiş sipahilerin varlığı dikkat çekmektedir.⁸⁰

İlbasan Sancağı dâhilindeki kalelerin korunması ile vazifeli muhafızların bir kısmı ulufeli, bir kısmı timârlıydı. Arşiv kayıtları incelendiğinde 1530 tarihinde İlbasan kale erlerine toplamda 106.809 akçelik timâr tahsis edildiği görülür. Aynı tarihte sancağın bir başka önemli kalesi Draç'ın muhafızlarına ayrılan timârların toplamı ise 157.757 akçedir.⁸¹ XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait tahrirler incelendiğinde sancak dâhilindeki kale erlerinin timâr tasarruf etmeye devam ettikleri görülür. 1569'da sancak genelindeki mustahfız timârları toplamı 192.740 akçeydi.⁸² İfade edilen tarihte mustahfız timârları içerisinde Draç Kalesi'nde vazifeli askerlerin payı oldukça azalmıştır. Bu durum zikredilen kale görevlilerine sancak dışından tahsisat yapılmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim 1613-1614 tarihli Ohri tahrir defterinde Draç muhafızlarına ait timârlar bulunmaktadır.⁸³ Draç Kalesi

⁷⁷ “İlbasân begi Ferhâd Beg'e hüküm ki hâlâ evvel-bahâr-ı huceste-âsârda cenâb-ı celâdet-me'âbım bizzât diyâr-ı şarka sefer-i zafer-rehberde tasmîm ü niyyet âlî mihnetim mukarrer olmagın, sancağının sipâhilerinden dört bin akçe timârlu ile dört bin akçe timârludan aşağı olanlar ile sancağının muhafazasıçün kalup bâki sancagına müte'allik olan zü'amâ ve erbâb-ı timârı alaybegine koşup Nevruz'dan mukaddem sefere teveccüh itmek emr idüp buyurdum ki”. Şuayib İzgi, 986 (1578)Tarihli 32 Numaralı Mühimme Defteri [s. 201-400] Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık, İstanbul 2006, s. 89-90.

⁷⁸ Halil İnalcık, “Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli'de Hristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007, s. 141 vd.

⁷⁹ BOA, *TT.d* 133, s. 296; 411; 461; 546; TKGM, *TADB*, *TTD* 124, v. 212/b; 213/b.

⁸⁰ BOA, *TT.d* 472, s. 49; TKGM, *TADB*, *TTD* 210, v. 16/a.

⁸¹ BOA, *TT.d* 367, s. 435-437; 443-444; 451.

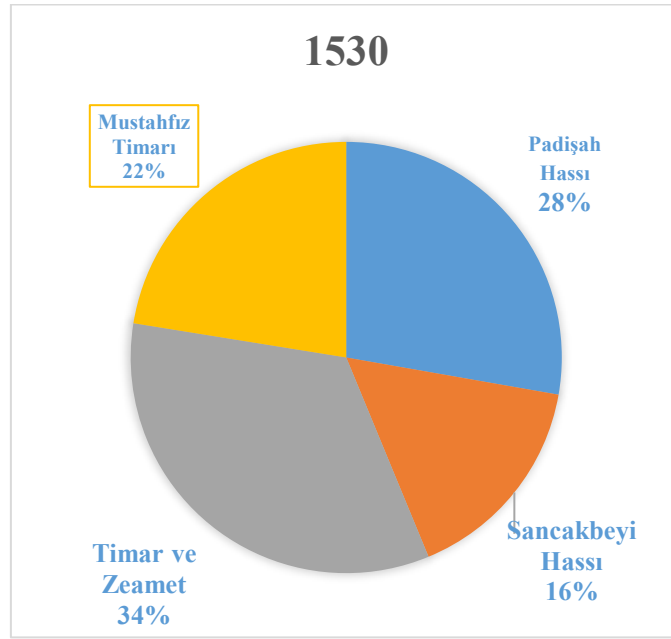
⁸² BOA, *TT.d* 472, 74-86.

⁸³ BOA, *TT.d* 717, s. 492-498.

erlerine sancak haricinde timâr tahsisi sonraki dönemlerde sorunlara yol açmıştır.⁸⁴

1569 tarihinde İlbasan'ın yanı sıra Baştova ve Peklin kaleleri ile Ohri Sancağı'nda olduğu anlaşılan İzgorad Kalesi'nde görevli askerlerin de İlbasan Sancağı'nda timâr tasarruf ettikleri görülür. Zikredilen uygulama 1581 tahririnde de geçerliydi ve bu tarihte sancak genelindeki mustahfiz timârlarının toplamı 177.681 akçeydi.⁸⁵

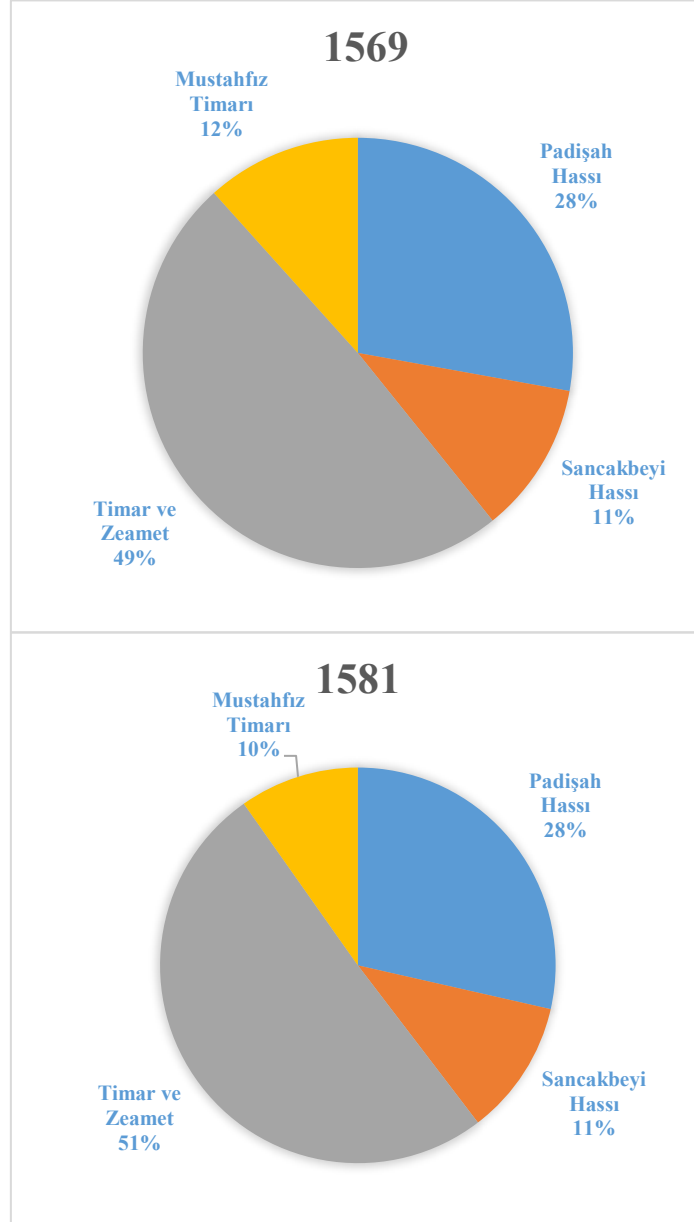
Grafik 1: İlbasan Sancak Gelirlerinin Paylaşımı (1530 - 1581)

⁸⁴ Şubat 1700 tarihli kayıttan timarları başka sancaklarda olduğu için Draç'ı korumakla görevli muhafızların timarlarının olduğu yerlerde sakin oldukları bu yüzden kale hizmetinin aksadığı anlaşılmaktadır. TKGM, *TADB*, *TTD* 324, v. 25/b.

⁸⁵ TKGM, *TADB*, *TTD* 210, v. 33/b-37/a.

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

Tahrir defterlerinden elde edilen istatistiki veriler İlbasan Sancağı gelirlerinin XVI. yüzyıl başından sonuna kadar sürekli arttığını göstermektedir. Sancağın toplam geliri 1530'da 1 milyon 260 bin civarında

iken 1581’de bu rakam 1 milyon 800 bin civarına yükselmiştir. Mevcut gelirin nasıl paylaşıldığını gösterir grafik incelendiğinde padişah haslarının miktarı sürekli artış gösterse de oranı hiç değişmeyerek her üç tahrirde de %28 olarak kalmıştır. Sancakbeyi hasları ise miktar olarak neredeyse değişmeden kaldığı için toplam gelirden aldığı pay XVI. yüzyılın ilk yarısından ikinci yarısına azalmıştır. Bölgede bulunan kalelerin korunmasında vazifeli askerlerin tasarruf ettikleri timâr miktarı toplam gelire oranla sürekli azalmıştır. En çarpıcı düşüş 1530-1569 aralığında gerçekleşmiştir. Bu azalışa en büyük etken Draç muhafızlarına tahsis edilmiş timâr gelirlerinin bir kısmının sonraki dönemde zeamet ve timâr grubuna kaydırılmasıdır. Bu durum grafiklere de yansımıştır. Sancak dâhilinde hem miktarsal hem de oransal olarak yükseliş gösteren tek grup timâr ve zeamet sahipleridir. Bu grup 1530’da toplam gelirin %34’üne sahipken belirtilen oran 1581’de %51 olmuştur. En çarpıcı artış 1530-1569 arasında meydana gelmiş, mustahfız timârlarının aleyhine bir büyüme gerçekleşmiştir.

Artan gelirlerin savaş yükümlülüğü olan gruba tahsis edilmesi devletin içinde bulunduğu genel durumun bölgesel yansıması olduğunu düşündürür. Osmanlı Devleti’nin XVI. yüzyılda giriştiği savaşlar özellikle Kanuni Sultan Süleyman devrinde Osmanlı ordularının ülkenin doğu ve batı kesimlerine sürekli sefere çıkması askere olan ihtiyacın artmasına sebep olmuştur. Belirtilen durum İlbasan Sancağı gelirlerinin tahsisatına yön vermiştir. 1523’te sancakta 124 nefer sipahi, 1530’da ise 2 zaim ve 109 sipahi istihdam edilirken gelirlerdeki artış sayılara da yansıyor. XVI. yüzyılın ikinci yarısında zaimler 14’e, sipahiler 133’e çıkmıştır.⁸⁶ XVI. asrın son çeyreğine ait olduğu tahmin edilen bir başka defterde İlbasan Sancağı’nda 16 zaim ve 136 sipahi tespit edilmiştir.⁸⁷ Zikredilen son defterde diğer kaynaklardan farklı olarak sipahi ve zaimlerin sefere giderken beraberinde götürmesi gereken cebelilerin de sayısı kaydedilmişti. Bu çerçevede İlbasan Sancağı’nda toplam 152 zaim ve sipahiye seferlerde 1031 cebelinin eşlik ettiği anlaşılmaktadır. Aynı defterde İlbasan’ın yakınında bulunan diğer sancakların zaim, sipahi ve cebeli toplamaları ise şöyleydi: Avlonya 1202,

⁸⁶ BOA, *TS. MA.d.*, 10215, s. 2; BOA, *TT.d* 367, s. 452; TKGM, *TADB*, *TTD* 210, v. 37/b.

⁸⁷ BOA, *TT.d* 747, s. 111. Zikredilen defter arşiv kataloğunda H. 1036, M. 1626-1627 olarak tarihlendirilmiştir. Ancak belirtilen tarih defter içerisinde sonradan yapıldığı tahmin edilen muamele kayıtlarına dayanmaktadır. Defterde zikredilen Avlonya, Delvine ve İlbasan sancakbeylerinden hareketle defterin XVI. yüzyıl son çeyreğinde hazırlandığı söylenebilir. Bir başka görüş için bkz. İnalçık, “Arnavutluk’ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei”, s. 157, Not 20.

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

Mora 1666, Yanya 958, Ohri 965 ve Delvine 368.⁸⁸ İlbasan civarında bulunan sancaklardan daha az gelire sahip olmasına rağmen asker varlığı bakımından bulunduğu bölgede ortalama bir konumdadır. Bu da bölgenin savunması ve kontrol altında tutulması için gelirlerin büyük kısmının askerlere ayrıldığını gösteren bir başka husustur. Osmanlı taşra teşkilatı ve maliyesi üzerine önemli bilgiler veren Ayn Ali Efendi ile 1670 yılında İlbasan'a gelen Evliya Çelebi eserinde İlbasan'da 18 zaim ve 138 sipahi olduğunu belirtir.⁸⁹ Bu sayılar mevcut durumun XVII. yüzyıl başlarından ortalarına kadar geçerli olduğu izlenimini verir.

1.4. Kaleler ve Muhafızlar

Arnavutluk, sahip olduğu sarp dağlar sayesinde ele geçirilmesi zor bir coğrafyaydı. Tarih boyunca burada egemenlik kuran güçler hâkimiyetlerinin tesisi için kaleler inşa etmiş, var olan surları güçlendirmişti. Bu çalışmanın konusu olan İlbasan da aynı kaygılarla inşa edilmiş bir kaleydi. Bölgenin Adriyatik'e kıyısı olması deniz tarafından yapılacak saldırılardan da korunmasını gerekli kılmıştı. Zikredilen hususlar çerçevesinde ülkenin gerek iç kesimlerinde gerekse sahil şeridinde çok sayıda kale vardı. İlbasan zamanla sancakbeyi makamı olunca civarındaki kalelerin idaresi de buraya bağlanmıştır. İncelenen dönem içerisinde sancak dâhilinde İlbasan, Draç, Baştova, Dronik ve Peklin kaleleri vardı. İfade edilen kaleler içerisinde en büyük ve en önemlileri İlbasan ve Draç kaleleridir.

1466 yılında Sultan Mehmed'in Arnavutluk seferi esnasında inşa edilen İlbasan Kalesi'ne padişahın seçkin askerlerinden oluşan dört yüz kişilik bir muhafız birliği yerleştirildiği bilinmektedir.⁹⁰ Bölgeye ait günümüze ulaşmış en erken tarihli defter kuruluşundan yaklaşık altmış yıl sonrasına aittir. 1530 tarihli bu deftere göre İlbasan kale muhafızları 1 dizdar, 1 kethüda, 1 cebeci, 2 topçu ve 89 kale erinin yanı sıra 1 imam ve 3 müezzinden ibaret olup toplam doksan sekiz kişidir.⁹¹ 1466'dan 1530'a kadar kaledeki muhafız sayısında bir azalma görülse de XVI. yüzyılda sancak dâhilindeki Draç, Peklin gibi diğer kalelerin muhafız birlikleri göz önüne alındığında toplam muhafız sayısının arttığı görülür. XVI. yüzyılın ikinci

⁸⁸ BOA, TT.d 747, s. 1.

⁸⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 8. Kitap* (Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini), 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2003, s. 318; Ayn Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 121.

⁹⁰ Kritovulos, *a.g.e.*, s. 236.

⁹¹ BOA, TT.d 367, s. 435.

yarısında timâr tasarruf eden İlbasan muhafızları din görevlileri de dâhil 69 kişidir ki bu rakam 1581 tahriri için de geçerlidir.⁹² Aralarında cebeci ve topçuların da bulunduğu muhafızlar dizdar ve kethüdanın yanı sıra dört adet ser-bölük tarafından yönetilmişti. Kale dizdarı 4439 akçe, muhafızlar 700-1400 akçe aralığında, topçular ve din görevlileri ise 2000 akçe civarında gelire sahipti.⁹³ Osmanlı Devleti kalenin idaresi ve korunmasını muhafızlara, zaman içinde harap olan yerlerin tamirini ve tadilatını ise şehirdeki gayrimüslim halka bırakmıştır.⁹⁴ Bu çerçevede kaledeki nöbet yerleri, ambarlar ve kuleler gibi müstemilatın tamir edilmesi karşılığında gayrimüslim halk avarız vergisinden muaf tutulmuştur.

İlbasan Sancağı'nda bulunan bir başka büyük ve önemli kale Adriyatik kıyısındaki Draç'tır. Burası ticari ve askeri bakımdan son derece önemli olan Via Egnatia'nın Adriyatik kıyısındaki başlangıç noktalarından birisidir.⁹⁵ Orta çağ sonlarında Arnavut asilzadelerinden Thopiaların hâkimiyetinde bulunan kale 1389 I. Kosova Savaşı'ndan sonra Venedik'e terkedilmişti.⁹⁶ Osmanlıların Arnavutluk coğrafyasında hâkimiyet tesisine ve Adriyatik'e açılmasına büyük engel teşkil eden Draç Kalesi İlbasan sancakbeyi Mehmed Bey tarafından 14 Ağustos 1501 tarihinde fethedilmiştir.⁹⁷ Fethin akabinde idaresi İlbasan Sancağı'na bağlanan kalede 1530 tarihinde 55'i ulûfeli olmak üzere 118 muhafız ve 200 adet azeb vardı.⁹⁸ Muhafız birliklerine bakıldığında dizdar, kethüda, din görevlileri, topçu ve cebeci gibi yüksek rütbeli kimselerin ulufeli, diğerlerinin nispeten daha düşük gelirli ve timârlı olduğu anlaşılmaktadır. Sonraki tahrirlerde Draç kale muhafızlarının sayısına dair bilgiler bulunmasa da zikredilen rakamların sonraki dönemlerde de geçerli olduğu tahmin edilmektedir. Muhafız sayısının İlbasan'a kıyasla daha çok olması burasının kıyı şeridinde bulunmasından ileri gelmektedir. Dönemin önemli deniz gücü Venedik'in saldırılarına açık bir konumda bulunan kalenin savunması için Osmanlılar muhafız sayısını fazla tutmanın yanı sıra alternatif tedbirler de almıştır. Bu çerçevede İlbasan

⁹² BOA, *TT.d* 472, s. 87; TKGM, *TADB*, *TTD* 210, v. 33/b-34/b.

⁹³ BOA, *TT.d* 472, s. 74-77

⁹⁴ Şahin, *a.g.m.*, s. 254.

⁹⁵ Anna Avramea, "MÖ. 2. Yüzyıl ile MS. 6. Yüzyıl Arasında Via Egnatia'nın Güzergâhı ve İşlevi", *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380 - 1699)*, (ed.) Elizabeth A. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 4-5.

⁹⁶ Machiel Kiel, "Drač", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 9, İstanbul 1994, s. 522.

⁹⁷ Selahattin Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1996, s. 218.

⁹⁸ BOA, *TT.d* 367, s. 443-444.

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

şehrinden Çavuşlar, Hazinedâran ve Debbağhane mahallesi halkı ile Peklin Kalesi varoşunda bulunan kimselerin Draç ve Baştova kalelerine düşman saldırısı olduğunda savunmaya yardımcı olmaları için görevlendirildiği bilinmektedir.⁹⁹ Zikredilen ilave tedbirlerin Kıbrıs'ın fethine girişilmeden hemen önce alınması oldukça dikkat çekici olup devrin yöneticilerinin öngörülü hareket ettiğini göstermektedir.

Sancak dâhilindeki Baştova, Dronik ve Peklin kaleleri ise zikredilen İlbasan ve Draç kaleleriyle birlikte bölgenin savunmasına katkı sunmuş, özellikle ulaşım ve ticari faaliyetlerin denetlenmesinde önemli rol oynamıştı. Shkumbin Nehri'nin Adriyatik'e döküldüğü yerde konuşlandırılmış Baştova Kalesi burada bulunan gümrük ve geçidin kontrolünü sağlamıştır. Baştova hem fiziki hem de muhafız sayısı bakımından İlbasan ve Draç kalelerine nispeten daha küçüktü, dolayısıyla kalede görevli timârlı muhafız sayısı 28 gibi düşük bir rakamdı.¹⁰⁰

Resim 2: Baştova Kalesi (Temmuz 2024'te yapılan ziyaret esnasında çekilmiştir).

Bölgenin savunmasına katkı sağlayan bir diğer kale Dronik'ti. Bu kale günümüzde Tiran ile Draç şehirlerini birbirine bağlayan yol üzerinde

⁹⁹ Şahin, *a.g.m.*, s. 250.

¹⁰⁰ BOA, *TT.d* 472, s. 85.

olup Erzen Nehri kıyısındadır.¹⁰¹ 1530 tarihinde kalede dizdar, kethüda ve din görevlisi dâhil elli beş ulûfeli muhafız ve elli azeb vardı.¹⁰² Ayrıca herhangi bir tehlike anında kalede yaşayan Müslüman reaya da muhafızlara yardımcı olmakla görevlendirilmişti. Kırk bir neferden oluşan bu kimselerin bölgedeki asilerin ıslahı ve çeşitli vergilerin toplanması konularında da yükümlülükleri olup hizmetleri karşılığında avarız vergisinden muaf tutulmuştu.¹⁰³ Kalede görevli muhafız ve azeblerin ulûfeli olmasından dolayı İlbasan Sancağı'na ait XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait tahrir defterlerinde sayıları ve gelirleri hakkında bilgi yoktur. Sancağın savunmasında önem arz eden bir diğer kale İlbasan ile Draç arasında bulunan Peklin'di. Arnavutluk coğrafyasında doğu-batı yönlü önemli yolların kavşak noktasında stratejik bir konumda bulunan Peklin Osmanlılar tarafından kurulmuştur. Tıpkı İlbasan şehri gibi Shkumbin Nehri'nin kuzey kısmındaki bu yerleşim birimi 1530 yılında 34 hane ve 1 mücerredin yaşadığı orta ölçekli bir köy görünümünde olup kale ve muhafızlarına dair herhangi bir kayıt yoktur. Kaleye dair en erken tahrir kaydı 1569-70 tarihlidir. Bu iki defterden hareketle kalenin Sultan Süleyman devrinde inşa edildiği ileri sürülmüştür.¹⁰⁴ Bu tahrirde varoşunda ağırlığı Müslümanlardan oluşan 155 hane ve 66 mücerredin yaşadığı Peklin Kalesi'nde timâr tasarruf eden 2'si ser-bölük 47 muhafız kaydedilmişti.¹⁰⁵ Bir sonraki tahrirde ise kalede görevli timârlı muhafız sayısı 45'e düşmüştür.¹⁰⁶

Sonuç

Arnavut isyanının bastırılması ve devlet otoritesinin güçlendirilmesi amacıyla Osmanlılar tarafından kurulan İlbasan kısa sürede sancak merkezi olmuştur. Adriyatik kıyısında devletin Batı sınırını oluşturan ve Arnavutluk'un orta kesiminde konuşlanan İlbasan Sancağı idari ve askerî teşkilatıyla bölgenin önemli bir merkezidi. Sorumluluk sahasındaki bölgelerin isimleri XV. yüzyıldan XVI. yüzyıla değişim gösterse de sancağın sınırları doğuda Ohri Gölü yakınlarından batıda Adriyatik kıyısına kadar uzanmıştı. İdari taksimatın iyice yerleştiği XVI. yüzyılın ikinci yarısında sancak İlbasan, Draç ve İşpat kazası ile Ohri'ye bağlı Çermenika nahiyesinin bir kısmından ibaretti. Zikredilen kazalara yüzyılın sonuna doğru Peklin ve

¹⁰¹ Machiel Kiel, *Ottoman Architecture in Albania 1385-1912*, IRCICA, İstanbul 1990, s. 211.

¹⁰² BOA, *TT.d* 367, s. 438.

¹⁰³ BOA, *TT.d* 477, s. 181.

¹⁰⁴ Kiel, *a.g.e.*, s. 202.

¹⁰⁵ BOA, *TT.d* 472, s. 82-83; BOA, *TT.d* 477, s. 232-234.

¹⁰⁶ TKGM, *TADB, TTD* 210, v. 36/a – 36/b.

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

Sulova da dâhil olup bu dönemde kaza sayısı beşe çıkmıştır. Arnavutluk coğrafyasının önemli bir kısmı dağlık olsa da İlbasan bulunduğu yer itibarıyla tarıma elverişli topraklara ve önemli tuz yataklarına sahipti. Osmanlı Devleti'nin İlbasan'dan sağlamış olduğu vergi geliri incelenen dönem boyunca artmıştır. Artan gelirler padişah hasına ve bölgenin kontrol altında tutulmasında kullandığı sipahiler ile mustahfızlara tahsis edilmiştir. İlbasan sipahilerinin tasarrufundaki miktarların artması onların uzak bölgelere daha rahat sefere çıkmasını sağlamıştır.

İlbasan kurulduğu bölge olarak askerî ve ticari bakımdan oldukça önemli olan Via Egnatia'nın Balkanlar'ın iç kesimlerine doğru uzanan başlangıç kısmındadır. Zikredilen güzergâha deniz yoluyla gelen ticarî emtia İlbasan Sancağı sınırlarında Draç ve Baştova iskelelerinden giriş yapmış ve devlet gümrük vergisi olarak belli miktarda gelir sağlamıştır. Osmanlılar hem ticaretin hem de reyanın güvenliğinin sağlanması hususunda bölgedeki kaleleri aktif olarak kullanmıştır. Sancak dâhilindeki Draç, Baştova, Peklin ve Dronik kaleleri ile merkez konumdaki İlbasan Kalesi ticaretin kontrolü noktasında oldukça önemlidir. Ayrıca zikredilen ilk iki kale Adriyatik kıyısında olması sebebiyle düşman saldırılarının karşılanması amacıyla kullanılırken diğer kaleler gerekli olduğunda bu iki kaleye destek kuvveti sağlamıştır. Bu konuda Müslüman halktan da destek alınmıştır. Osmanlılar savunma için Müslümanlardan, harap olan yerlerin tamirat-tadilatının yapılarak sürdürülebilirliğin tesisi için gayrimüslimlerden yardım almış, İlbasan'ı bölgedeki unsurlarla birlikte yönetmiştir.

RAHMAN ŞAHİN

KAYNAKÇA

1. Arşiv ve Kütüphane Belgeleri:

A. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Tapu Tahrir Defterleri (TT.d), No: 133, 367, 472, 477, 717, 747.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d), No: 7, 34, 68, 699, 2751, 4481, 10215.

Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d), No: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 11, 13, 25, 29, 30, 32, 34, 35, 45, 48, 52, 60, 69, 71, 73.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d), No: 734, 2204, 5246, 5376, 9772, 10057.

Ali Emiri (A.E), Süleyman I (SSÜL I), 3/150.

Yabancı Arşivler (YB.010.d), No: 762

B. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM), Tapu Arşiv Daire Başkanlığı (TADB)

Tahrir Defterleri (TTD), No: 66, 124, 210, 324.

C. Arkivi Qendror i Republikës së Shqipërisë (AQRS)

F129 D1.

F129 D6.

D. Narodna Bibloteka Kiril i Metodij Kütüphanesi (NBKM)

OAK, No: 214/5.

E. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı

Muallim Cevdet Yazmaları (Mc_Yz) No: O009, O0071.

F. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bayezid Kütüphanesi

Veliyüddin Efendi Koleksiyonu, V1969.

2. Araştırma ve İnceleme Eserler:

ARDEL, Ayten, “XVI. Yüzyıl Tahrirlerine Göre İlbasan Sancağı”, *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, IRCICA, Tiran 2003, ss. 315-20.

AVRAMEA, Anna, “MÖ. 2. Yüzyıl ile MS. 6. Yüzyıl Arasında Via Egnatia'nın Güzergâhı ve İşlevi”, *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380 - 1699)*, (ed.) Elizabeth A. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, ss. 3-7.

AYN ALI EFENDİ, *Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân*, (çev.) Veysel Gürhan, Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları, Diyarbakır 2023.

BARKAN, Ömer Lütfi, “894 (1488/1489) Yılı Cizyesinin Tahsilatına Ait Muhasebe Bilançoları”, *Belgeler*, Cilt 1, Sayı 1, 1964, ss. 1-117.

_____, “H. 933-934 (M. 1527-1528) Mali Yılına Ait Bir Bütçe Örneği”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt. 15, Sayı 1-4, 1953, ss. 251-329.

BİLGE, Mustafa L., “Arnavutluk”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 3, İstanbul 1991, ss. 383-90.

BOSTAN, İdris, “Pertev Paşa”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 34, İstanbul 2007, ss. 235-36.

CİHAN, Ahmet, *Reform Çağında Osmanlı İlimiye Sınıfı*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2004.

ÇAĞ, Galip, “Adriyatik Kıyısında Bir Osmanlı Şehri: Draç / Durres (1574 Tarihli Tahrir Kaydı ve Şehrin Fethine Dair Düşürülen Tarihe Göre)”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 27, Kasım 2023, ss. 455-75.

ÇAKAR, Enver, “Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun İdarî Taksimatı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, Aralık 2001, ss. 261-82.

ELSIE, Robert, *Historical Dictionaty of Albania*, Second Ed., The Scareceow Press, Lanham 2010.

EMECEN, Feridun M., *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300 - 1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

_____, “Timurtaş Paşa”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 41, İstanbul 2012, ss. 185-86.

EVLİYA ÇELEBİ, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 8. Kitap* (Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini), 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

GÖK, İlhan, “İnamat Defteri’ndeki Verilere Göre 16. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı Eyalet ve Sancak Yöneticileri”, *Mavi Atlas*, Cilt 9, Sayı 1, Nisan 2021, s. 178-197.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti Livaları Şehir ve Kasabaları”, *Belleten*, Cilt XX, Sayı 78, Nisan 1956, ss. 247-94.

HADŽIBEGIĆ, Hamid, *Glavarina U Osmanskoj Drzavi*, Orijentalni Institut u Sarajevu, Sarajevo 1966.

İNALCIK, Halil, “Arnavutluk’ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei”, *Fatih ve İstanbul*, Cilt 1, Sayı 2, 1953, ss. 153-75.

_____, “Arnavutluk”, *Encyclopaedia of Islam*, Cilt 1, Brill, Leiden 1986, ss. 651-58.

_____, *İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kâyser-i Rûm Fâtih Sultan Mehmed Han*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

_____, “İskender Bey”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 22, İstanbul 2000, ss. 561-63.

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

_____, “Stefan Duşan’dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli’de Hristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, Türk Tarih Kurumu, 4. Baskı, Ankara 2007, ss. 137-84.

_____, *Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Türk Tarih Kurumu, II. Baskı, Ankara 1987.

İNAYETULLAH, RIZA, “İlbasan”, *Dairetü’l-Me’arif-i Buzurg-i İslami*, Dairetü’l-Me’arif-i Buzurg-i İslami Merkezi, Cilt 9, Tahran 1379, s. 750.

İNBAŞI, Mehmet, “Arnavutluk’ta bir Türk Şehri; XVIII. Yüzyılda İlbasan Sancağı”, *Concepts, Sources, Methodology And Arts in Eastern European Studies*, (ed.) Serkan Yazıcı, Alper Başer, Tufan Turan, Skopje 2019, ss. 325-48.

_____, “Avlonya Sancağı ve Yönetimi (1750 - 1800)”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 14, Mart 2019, ss. 143-54.

İZGİ, Şuayib, 986 (1578) *Tarihli 32 Numaralı Mühimme Defteri [s. 201-400] Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık, İstanbul 2006.

KAYAPINAR, Levent, “Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV.-XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 10, Mayıs 2005, ss. 183-96.

KIEL, Machiel, “Draç”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 9, İstanbul 1994, ss. 522-24.

_____, “İlbasan”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 22, İstanbul 2000, ss. 79-81.

_____, *Ottoman Architecture in Albania 1385-1912*, IRCICA, İstanbul 1990.

KILIÇ, Orhan, “II. Mehmed Devrinde Osmanlı Devleti’nin İdari Teşkilatı ve Taksimatı”, *Fatih Sultan Mehmed Han ve Dönemi*, (ed.) Ayşenur Bilge Zafer, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa 2016, ss. 146-84.

_____, “Kuruluşundan 18. Yüzyılın Sonuna Kadar Rumili Eyaleti’nin İdari Taksimatı”, *Yeni Türkiye Balkanlar Özel Sayısı I*, Sayı 66, 2015, ss. 1185-95.

KRİTOVULOS, *Kritovulos Tarihi (1451-1467)*, (çev.) Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

KUL, Muhittin, “15-16. Yüzyıllarda Akçahisar (Kruje) Kazası”, *Osmanlı Hakimiyetinde Balkanlar*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2023, ss. 37-80.

KUNT, Metin, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.

LOWRY, Heat W.ve ERÜNSAL,İsmail E. *Yenice-i Vardar’lı Evrenos Hanedanı: Notlar ve Belgeler*, (çev.) Aynur Onbaşıoğlu (Evrenosoğlu), Kıvanç Tanrıyar, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

MENAGE, V. L., “Elbasan”, *Encyclopaedia of Islam*, Brill, Cilt 2, Brill 199, s. 693.

ÖZCAN, Abdulkadir, “Akıncı”, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 2, İstanbul 1989, ss. 249-250.

PAMUK, Bilgehan, “XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti - Arnavutluk İlişkileri”, *Yeni Türkiye Rumeli Balkanlar Özel Sayısı I*, Sayı 66, 2015, ss. 659-67.

POLLO, Stefanaq ve PUTO,Arben *The History of Albania*, Routledge & Kegan Paul, London 1981.

ŞAHİN, Rahman, “XVI. Yüzyılda İlbasan Şehri Sâkinleri ve Meslekleri”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, Aralık 2024, ss. 246-63.

TANSEL, Selahattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed’in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

_____, *Sultan II. Bâyezit’in Siyasî Hayatı*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1996.

TODOROV, Nikolaï, “La Situation Demographique De La Péninsule

XVI. YÜZYILDA İLBASAN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

Balkanique Au Cours Des XV et XVI Siecles”, *Annuaire de L’université de Sofia, Faculté de Philosophie et D’histoire*, Cilt 53, Sayı 2, 1959, ss. 193-226.

TURSUN BEY, *Târih-i Ebü'l-Feth*, (çev.) Mertol Tulum, Baha Matbası, İstanbul 1977.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi I. Cilt*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.

_____, “Akıncı”, *İslam Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Bakanlığı, Cilt 1, İstanbul 1978, ss. 239-240.